

БИБЛИОПИС

часопис за књижевност, уметност културу и библиотекарство

Година XV, бр. 17–18, 2020.

УВОД У ЧИТАЊЕ

Ana Stišović Milovanović

PISAC KAO VEST DANA⁸

Intervju je, za teoretičare, oblik dokumentarne književnosti, kojom se, u izvesnom smislu, oživljava omiljena helenska forma dijaloga. Učesnici intervjua su, svaki iz svojih razloga, spremni da se u svemu slože, ili da takav dijalog bude provokativno preispitivanje, pa i neslaganje. Dobar intervju nije uslovljen samo aktuelnošću, već i izborom teme. Dobar intervju je, za pažljive istraživače, dokument par excellence – svedočanstvo o determinantama vremena i ljudi koji su vreme obeležili.

U sagledavanju stvaralačkog portreta umetnika, intervjui su vrlo zanimljiva, „osobita građa“, koja (ako se izjave za medije prate u dugom vremenskom rasponu), može osvetliti različite fenomene, ne uvek i do kraja eksplicirane u književnom delu: biografiju pisca, uporišta i korene stvaranja, odnos prema pojavnostima istorijskih ili životnih realija, poetičke metamorfoze, ličnu percepciju ili preispitivanje vrednosti stvorenog. Pisac je samo jedan od mnogih tumača svoga dela, no može biti važan putovođa ka skrivnicama značenja, koja nisu očigledna, tendenciozna, ili su, u delatnoj igri mistifikacije, ostala neotkrivena čitalackom poimanju.

Pažljivom analizom intervjua, lako se dolazi i do osnovnih postulata intersubjektivne metode, kojoj je legitimnost dao Bahtin, a potvrdili teoretičari postmoderne. Kristeva insistira na mnogoglasju subjektivnih recepcija značenja i vrednosti književnog dela, u kojem je i glas pisca dragocen. U zbiru pojedinačnih tumačenja, kažu i poststrukturalisti, u skupu efekata i doživljaja književnog teksta, ukoliko ih objedinjujemo, nalazi se i ono što bi bilo najbliže objektivnoj istini o vrednostima i značenju literarne tvorevine.

⁸ Tekst je predgovor knjizi izabranih intervjua Milisava Savića, *Bandit i profesor* (priređila dr Ana Stišović Milovanović, izdavač Centar za kulturu „Gradac“, Raška, 2020)

Intencija knjige izabranih intervjua Milisava Savića nalazi se na tragu takvih promišljanja. Iz obimne pisane građe, sačinjen je izbor piščevih intervjua koji su grupisani po temama (*Biografija, Književna dela, Književni poslovi, Zavičaj*), a segmenti razgovora složeni hronološki. Namera je bila da se ovim postupkom pruži što precizniji uvid u dugogodišnji književni rad, ali i u piščev angažman u književnom, pa i društvenom životu, sa dva zanimljiva i ne uvek sonantna stanovišta: koliko u onom što pisac govori, toliko i u načinu na koji se postavljaju pitanja.

Nekad su pitanja ozbiljno promišljanje o književnom tekstu, u formi kratkih eseja, ili insistiranje na razjašnjenju poetičkih postulata pisca – problematizovani iskazi, koji daju prostora za literarni dijalog. Nekad su odraz ličnih afiniteta novinara ili dnevnopolitičkih tema. To je, u ovom izboru, jedan od fenomena koji je implicitan, ali veoma važan sa stanovišta recepcije književnog teksta – da li je, i kada, pisac vest dana? U kojoj meri se i zašto, javnosti predstavlja „lik i delo“ umetnika, i sa kojom namerom?

Upravo stoga, u izbor su ušli Savićevi razgovori koji su vođeni i za književne listove (*Književne novine, Osvit, Stvaranje, Polja, Književne novine, MAK, Svet reči, Književni magazin, Delo, Eckermann*), dnevne listove (*Politika, Večernje novosti, Blic, Oktobar, Politika ekspres, Narodne novine, Glas Podrinja, Topličkr vesti, Borba, Srpska reč, Naša borba, Dnevnik, Pobjeda, Vijesti, Danas, Vreme, Vranjske novine*) ili nedeljnike (*Intervju, NIN, Stav, Žurnalista, Duga, Indeks, Srpska reč, Žena*).

Zajednički imenitelj ovih intervjua je, za priređivača, bio važan: oni su autorizovani. I zbog toga, brojni audio i video zapisi piščevih razgovora za elektronske medije nisu mogli ući u ovaj izbor.

Najraniji novinarski zapis datira iz 1970, kada su *Književne novine* organizovale okrugli sto – *Nova književna generacija*. Razgovor je zabeležen i objavljen u broju 363. Učesnici su, uz Milisava Savića, bili Radomir Andrić, Boško Bogetić, Dragomir Brajković, Gojko Đogo, Miroslav Josić Višnjić, Dragiša Kalezić, Milan Komnenić, Raša Livada, Ivan Rastegorac, Adam Puslojić, Vidosav Stevanović i Dragan Stojanović.⁹

⁹ Razgovoru, zbog odsutnosti, nisu prisustvovali Radomir Andrić i Dragomir Bojković, a svoje govore nisu autorizovali Miroslav Josić Višnjić i Milan Komnenić. U ime redakcije *Književnih novina* u razgovoru su učestvovali Dragan M. Jeremić, Ljubiša Jeremić i Bogdan A. Popović.

Po hronolgiji, poslednji novinarski zapis je iz juna 2020, a objavljen je u dnevnom listu *Blic*.

Književna kritika, akademska i impresionistička, vrednovala je Savićevo delo kao paradigmu mena, poetičkih transformacija, kroz koje je prošla sva srpska književnost u drugoj polovini XX i početkom XXI veka. Pisac je o tim metamorfozama govorio često, u nameri da pojasni nešto što je tumačima uglavnom izmicalo: on, kako kaže, *menja košulje, ali telo ostaje isto*. Igra se formom, menja narativne tehnike, širi hronotop, ali je u svemu tome ostao dosledan nekolikim primarnim idejama, još u iz vremena *Bugarske barake*. *Svet je opasno i zlo mesto*, tvrdi Savić, a ispitivanje kauzalija zla i pokušaj da se, kroz literaturu, osvoje prostori slobode, dosegne ideal ljudskosti, za pisca su temeljni autopoeitički postulati. Za njega, između stvarnosti (pa i istorije) i literature, ne stoji znak jednakosti. *I literatura ne sme*, kaže pisac, *biti sluškinja istorije*.

Govoriti o sopstvenom životu, znači i objasniti sebe svetu, ali i sebi samom. Biografija pisca, po ovim intervjuima sudeći, najpre je preispitivanje književnih uporišta i uticaja životnih realija, koje će se na različite načine transponovati u docnije književno delo. Savić rado govori o detinjstvu, oskudnom dobu i duhom bogatim ljudima, mitskim predelima zavičaja i begu u svet literature. Život se transponuje u književni tekst po tajnovitim obrascima, jer je delo autentični, novorođeni svet, sa sopstvenim zakonomernostima i oblicima trajanja. Priča o zavičaju jeste konstanta u Savićevom stvaranju, ali, objašnjava pisac, to nije slučajno ni bezrazložno: *Priča o uspomenama iz detinjstva je duga priča, ali jedno je tačno: da literature obično nastaje iz takvih uspomena. Raška i Novi Pazar nisu u mojim prvim knjigama, već i u ostalim. Osnovna moja dilemma koja me i danas ne napušta, da li izabrati život ili umetnost, da li se – pojednostavljeno govoriti – prikloniti biblioteci ili kafani, carstvu misli ili fantastici stvarnosti – rođena je, u stvari tu, u mom zavičaju*. Ovaj iskaz je možda najvažnije objašnjenje zašto se ne treba, u traganju ka punom smislu napisanog, lišiti ni pozitivističkog promišljanja, ali u meri koja neće obesmisлити igru duha i imaginativno preoblikovanje proživljenog.

Savić često kazuje i o studentskim, disidentskim danima, koji iz ugla učenika daju živu sliku onog što je za današnje, a naročito buduće čitaoce, već davno zaboravljeno – kao prašnjavi listovi *Studenta* ili *Književne reči*. U biografskim kazivanjima su i lepa sećanja na zanos mladih pisaca, koji veruju da literatura može i mora menjati svet, ali su tu i potonja gorka iskustva cenzurom

učutkane, skrajnute ili prećutane literature. Ovi su razgovori dragoceno svedočanstvo o izdavačima, književnim listovima, sučeljavanjima ili dramatičnim sukobljavanjima umetničkih koncepcija i poetika, u koje se uvek, na neki volšeban način, umeša politika. Govoreći o uredničkom poslu, koji je značio *datvanje krvi drugima*, Savić rezignirano poentira: *Kasnije sam shvatio da je taj moj angažman pojeo nepovratno, poput Pekićevih skakavaca, poprilično mojih prozних stranica, a da se, s druge strane, svet nije mnogo promenio nabolje.*

Novinare zanimaju Savićeva putovanja, diplomatska služba, susreti sa znamenitim ili već zaboravljenim piscima, političarima, javnim ličnostima. On radije govori o iskustvima civilizacijskih susretanja, o predelima, ljudima i „znakovima pored puta”, koje je trebalo, kako kaže, možda pažljivije čitati, pa drugačije pojmiti i slavu i efemernost: *Pisati znači izložiti se patnji, kazni. Onaj koji je u pesmi nadmašio boga – Marsija – bio je surovo kažnjen. Uostalom, život Crnjanskog je priča o poniženjima, patnji, o svojevrsnoj kazni koja prati svaki dar, svaku izuzetnost.*

Paradigmatični su povodi, koje novinari biraju da bi razgovarali s piscem. Najbrojniji su intervjui iz vremena kada je laureat neke važne književne nagrade (*Andrićeve – za Ujaka naše varoši*, *NINove – za Hleb i strah*, *Miroslavljevo jevanđelje – za Ožiljke tišine*, *Meša Selimović – za La Sans Pareille*, *Ljuba Nenadović – za Dolinu srpskih kraljeva*, *Dejan Medaković – za Epsku Srbiju...*). Pisac je tako bio u prilici da objasni diskurs dela, da pojasni način na koji stvara, da ukaže na moguća tumačenja napisanog, na simboliku naslova, na svoju intenciju pri izboru teme. A za takva tumačenja *Ljubavi Andrije Kurandića*, *Fusnote*, *Malog glosara kreativnog pisanja*, *Šezdesetosmaša*, ostaćemo, nažalost, uskraćeni.

Savić je vratio NINovu nagradu, dao kratko obrazloženje zašto to čini, pa tek 1997. kazao sve što je znatiželjna javnost trebalo da sazna: *U celoj toj priči, gospodin Selić, koga inače poznajem od 1968, uopšte me nije zanimalo. „Strava” me je zastrašila po jednom krajnje ideologizovanom i primitivnom shvatanju literature. Književnost nije i nikad neće biti dnevna politika. Danas uviđam da tim svojim činom, vraćanjem NINove nagrade, i nisam bogznašta postigao. Glupanima ne vredi objašnjavati šta je književnost. I ne treba. Jer, književnost nije za svakoga. Pišu je izabrani za izabrane. Elitističko stanovište, ali bez elitizma nema umetnosti.*

Novinarska pitanja su često tendenciozna, jer je zanimljivo čuti šta pisac misli o ratu, miru, vlasti, političkim promenama. Stav pisca, koji je ekspliciran

u intervjuima potvrđuje njegovu autopoetičku maksimu: *Pisanje je jedna krajnja aktivnost, koja podrazumeva lične žrtve. A na strani sam disidenata, jer ovu reč shvatam metaforično, zato što je i književnost vrsta disidentstva. Pisati, to znači suprotstaviti se surovaj stvarnosti i u tom smislu moram podržavati disidente, jer smo to i mi, po prirodi svoga poziva.* Ovi Savićevi stavovi, često ponovljeni, varirani, ali nikad izmenjeni, opstaju kao svedočanstvo vremena u kojima se istorija dramatično živi, u kojima je intelektualni angažman (ili angažovani intelektualac) još uvek *glas vapijućeg u pustinji*, a literatura postaje ukrasna, bezidejna, *celofanska*, kako to kaže pisac. Uloga intelektualca, umetnika, nije, smatra Savić, determinisana samo estetičkim, već i etičkim postulatima: *Biti književno hrabar znači – u dobroj meri – suprotstaviti se hrabrosti dana ili trenutka. Znači boriti se za književnu istinu a ne političku, istorijsku, novinarsku, znači boriti se za pesničku pravdu, koja je malo starija i trajnija od svih drugih...* Sledstveno ovom stavu, pisac ne treba da žudi za sveopštim odobravanjem, da se povinuje ukusu mnoštva, da piše za *stadionsku publiku*.

U poetičkim menama, koje su karakteristika Savićevog književnog rukopisa, nalazi se i jedna zanimljiva distinkcija ranih i poznijih, postmodernističkih književnih stavova, oličena u metafori *banditi i profesori* – kako Savić eksplicira u jednom od intervjuja: *Prvi tip, nazvan po srpskom pesniku koji je sebe progalasio za „bandita“, odnosi se na - uslovno rečeno - stvarnosnu prozu, drugi - koji svoje ime duguje slavnom italijanskom piscu i profesoru semiotike - predstavlja metaprozu. Tačno je da je moje poetičko klatno trenutno bliže ovom drugom tipu, ali ne znači da već sutra ne može pretegnuti na drugu stranu.*

Iako su ovi poetički principi prividno oponentni, Savić se ne dvoumi okotoga koja je ruka, banditska ili profesorska, pisla njegove knjige. Jer, *„bandit“ i „profesor“ su dva moja lična antipoda (inače, ima ih više). Jednog sam imenovao po srpskom pesniku Radetu Draincu, drugog po profesorima koji uspešno pišu prozu (Eko, Pavić). Komplementarni su, ne mogu jedan bez drugog. Bandit je nosilac života, energije, sav je u trenutku, profesor je zaljubljenik forme, sav je u večnosti. Bandit je čovek kafane, profesor - biblioteke. Bandit nudi profesoru svoje čelo, svoju kožu (dakle, nešto najvrednije) – da tamo ureže svoje stihove.*

U izabranim intervjuima pisca, koji pola veka nastoji da odgonetne suštinu priče i koji kao nepobitnu činjenicu, od početaka, zna da se čehovljevski

pričati mora, makar i konju, da bi se egzistencijalna jeza barem utišala, nalaze se, ponekad, i disonantni tonovi: od mladalačkog uverenja da literature ima moć i obavezu da menja svet, govoreći onima i u ime onih koji ne mogu da se oglase, do spoznaje da je književnost poruka koja pluta u boci, te da je pišu odabrani, za odabrane. Ali se u svemu, što je Milisav Savić kazao svetu, koji hoće da ga čuje, prepoznaje doslednost umetnika koji ne odustaje od priče, od pričanja, od pokušaja da se svet učini manje zlim i strašnim mestom. Najposle, za njega je dilema – život ili literatura – zapravo nepostojeće pitanje: Stvarnost i forma, život i literatura, dolaze iz istog krvotoka: stvarnost čezne za formom, a forma za stvarnošću. Koliko stvarnost čezne da bude ukroćena, osmišljena, umrtvljena (jer večnost je smrt) formom, toliko forma želi da bude razdrmana, raznesena, oživljena (jer život je sada, trenutak) stvarnošću.

I sve što istinski vredi, skupo se plaća. Usud umetnika je, tvrdi Savić, sudbina Orfejeva: *Teško je utvrditi da li je Orfejeva glava lepše pevala kad je čvrsto stajala na ramenima, zagledana u zvezde, ili onda kad se, otkinuta, izmrcvarena, valjala u prašini.*

Orfičko zaveštanje srpskog pisca, Milisava Savića, ostaje u njegovom književnom delu. Za put kroz lavirint, do spisateljske radionice, budućim tragačima je ponuđena ova knjiga, kao Arijadnina nit.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

82

БИБЛИОПИС : часопис за књижевност, уметност, културу и библиотекарство / уредник Власта Младеновић. - Год. 1, бр. 1 (2006) - Неготин (ЈНА 2) : Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, 2006- (Младеновац : Пресинг издаваштво). - 23 cm

Два пута годишње

ISSN 1452-6808 = Библиопис

COBISS.SR-ID 135141388
